

RODIČE POHLEDEM DOSPÍVAJÍCÍCH

PAVEL VACEK

Společenské změny přirozeně a zákonitě *nějak* zasahují do všech jejich oblastí a tedy život rodiny nevyjímaje. Na tomto místě chceme upozornit na tradované klíše zdůvodňující zmíněnou sníženou výchovnou funkci rodiny: nedostatek času. Vypadá to jako by všichni rodiče podnikali nebo byli jinak plně pracovní vyčerpáni. Situace zdaleka není tak dramatická. Dokonce bychom mohli simplifikovat problém ad absurdum a konstatovat, že nárůst nezaměstnanosti povede v taktu "postižených" rodinách ke zkvalitnění výchovy. Opak je pravdou. (Děvče 12 let: "Co táta nechodí do práce, není to s ním k vydržení".)

Ne nedostatek času, ale spíše posun hodnot, zpohodlnění a "zkonzumnění" stylu života a současně obecný pocit znejistění vlivem překotnosti a nevyzpytatelnosti společenského vývoje stojí někde "za" současnými problémy. Jádro problému nebude v "absolutním čase", kterým vychovatelé (rodiče) disponují, ale v **kvalitě** spolutráveného a spoluprožívaného času. A zde, zdá se, vlivem řady okolností se společný čas výrazně přesouvá od "aktivně spolu" k "pasivně vedle sebe" ... a převážně před svítící obrazovkou.

Pro kompletní (resp. komplexnější) pohled na současnou rodinu nelze opomenout jak reflektuje svůj vztah k vlastním rodičům generace dětí a mládeže (tedy jde o pohled "zevnitř" rodiny). K hlubšímu poznání vztahů dnešní dospívající mládeže k jejich rodičům jsme použili pro tento účel vypracovaný dotazník, který byl anonymně předložen k "vyplnění" 200 respondentům ve věku 15 až 18 let (100 studentů, 100 učňů z toho v každé skupině 50 chlapců a 50 dívek). (Podrobněji Cupalová, 1996.)

1. Předně nás zajímalo jak hodnotí naši respondenti svůj vztah k rodičům (zkoumané osoby se zvlášť vyjadřovali k matce a zvlášť k otci; celkem byly respondenty hodnoceny vztahy k 388 rodičům).

53,87 % označilo svoje vztahy za velmi dobré, 30,41 % za dobré. Tedy celých 84,28 % dotazovaných hodnotí svoje vztahy k rodičům pozitivně. Za uspokojivé je považuje 10,56 % dotazovaných. Za horší (nedobré) pak 4,63% (tj. 18 jedinců; pouze na tomto stupni hodnocení se projevil výraznější rozdíl mezi hodnocením studentů a učňů v poměru 2 (k otci) ku 16 (z toho 12 k otci). Za vysloveně špatný vyhodnotili svůj vztah dva chlapci (0,52%). V obou případech se jednalo o vztah k matce.

2. Na dotaz, za kterým z rodičů se jdou poradit (svěřit se) o svých problémech jsme dostali následující odpovědi: 43,81 % upřednostňuje matku; 26,80 % by raději šlo za otcem. U 15,47 % mají důvěru oba rodiče stejným dílem. Za "někým jiným" by šlo 9,02 (tj. 35 osob). Nejčastěji jsou uváděni kamarádi (-ky) a starší sourozenci. Za "nikým" by šlo (resp. nešlo) 4,90 % dotazovaných. Tedy 19 dospívajících se nemá komu nebo se nechce nikomu svěřit.

3. Odpověď na otázku "Čeho si na svých rodičích nejvíce cením?" měly - vedle výčtu určitých znaků (viz dále) - dvě specifické "krajní" polohy: 26,29% uvedlo, že "všecko" (!?). Na opačném pólu bylo kategorické "nic" u 15,72% dotazovaných (tj. 61 osob). Zde mají největší "zastoupení" otcové

středoškolských studentů (26 osob). Za nejvíce oceňované vlastnosti byly u matek označeny: trpělivost, inteligence, tolerance a obětavost. U otců pak trpělivost a pracovitost. Opačně postavená otázka směřovala k zjištění, co dospívajícím na jejich rodičích nejvíce vadí. Jednoznačně negativistickou odpověď "všecko" uvedlo 11,86 % (tj. 46) respondentů (srovn. s "nic" v předchozí poloze). Naopak "nic" nevadí studentům a učňům u 94 rodičů (tj. 24,23%). Nejvíce dospívajícím vadí na rodičích hádky, rozdílnost v názorech, kouření a alkohol. Speciálně matkám nejčastěji zazlívají změny nálad, nedůvěru, nervozitu, přehnanou starostlivost, přecitlivělost atd. Otcům vytykají v největší míře: nervozitu, únavu, agresivitu, hádavost, náladovost, nedůvěru a nezájem o rodinu. Výčet toho, co "vadí" oproti tomu, co je "oceňováno" byl daleko pestřejší.

4. Další dotazy se týkaly toho, čím pravděpodobně nejvíce svoje rodiče dospívající "zraňují", rozzlobí, zklamou apod. a naopak, čím je nejvíce potěší, čím jim dělají radost. Naši respondenti nejvíce zraňují, rozladí svoje rodiče těmito projevy v následujícím pořadí: 1. nedodržení slova (69x), 2.- 3. neúspěchy ve škole a nepomáhání v domácnosti (shodně 51x), 4.lež (49x), 5. drzost (47x). Radost svým rodičům nejčastěji způsobují: 1.dobré známky (80x), 2.pomoc v domácnosti (66x). Na dalších místech nalézáme: 3. jsem doma (55x), 4.- 5. nelžu a nejsem drzý (39x), 6. komunikace (35x). U deseti středoškoláků a dvou učňů nelze jejich otcům udělat radost ničím (!). V jednom případě pak pouze tím, že "nejsem doma" (opět se jedná o otce). Naopak 15-ti matkám učňové udělají radost dárkem (studenti pouze ve dvou případech).
5. V roce 1970 J. Prchal publikoval výsledek výzkumu 759 učňů, středoškoláků a studentů nástavbového studia. Zjišťoval, v čem si tehdejší dospívající mládež nerozuměla se svými rodiči. Tehdy byla převažující příčinou neshod citová výbušnost, móda a vůbec vše nové, moderní zájmy (dále nedostatek taktu, malá vzájemná ohleduplnost). Po 26 letech jsem položili našim respondentům shodnou otázku. Na prvním místě je názorový nesoulad, známky (prospěch) a škola vůbec. Další důvody nepochopení a neshod jsou: pomoc v domácnosti, přítel, přítelkyně, zájmy (disco), televize. U učňů alkohol, kouření, nedůvěra rodičů, hnutí skinheads, peníze. U středoškoláků rasismus.

Ve zmíněném výzkumu J.Prchala byly dále respondenti dotazováni, co je podle nich základním předpokladem porozumění mezi nimi -dospívajícími "dětmi"- a jejich rodiči. V tehdejším výzkumu dotazovaná mládež označila za základní předpoklad mezigeneračního porozumění vzájemnou důvěru. Dále otevřenost, upřímnost a klidné vystupování svých rodičů. Dnešní dospívající považují za základní předpoklad mezigeneračního porozumění spořádanou rodinu, klid, mír a pohodu (v rodině). Ze strany rodičů pak dále pro porozumění s "mladými" očekávají pochopení pro mladou generaci, schopnost dívat se na problémy dospívajících jejich očima.

Diskuse:

Ad 1) Konstatování, že takřka 85% dospívajících hodnotí svůj vztah k rodičům v podstatě pozitivně je nepochybně potěšitelné. Zdá se tedy, že rodina je pro většinu našich adolescentů prostorem, kde se v zásadě cítí dobře.

Samozřejmě, že je otázkou do jaké míry je přání "otcem myšlenky". Zdá se také, že dílčí neshody s rodiči nejsou mladou generací vnímány jako "fatální", tedy trvaleji poznamenávající jejich vzájemné vztahy. Odpovědi na další položky nicméně uvedený pozitivní výsledek poněkud zpochybňují.

Ad 2) Tradiční matčina role jako mírnější a chápavější osoby z dvojice rodičů byla našim výzkumem potvrzena. Spíše se světit se svými problémy matce než otcí jde takřka dvakrát tolik dospívajících (43,81% ku 26,80%). Zdá se, že znakem "vyšší harmonie" jsou ty rodiny, kde je možné se světit se svými problémy oběma rodičům. Na druhé straně tu máme přibližně 13,92% dotazovaných, v jejichž očích rodiče - ať už z jakýchkoliv důvodů - důvěru nemají.

Ad 3) Čeho si na rodičích "cením" a co mi na nich "vadí"? Zde jsou jednoznačně špatné vztahy k jednomu nebo druhému rodiči vyjádřeny slovy buď "nevážím si ničeho" (15,72%) nebo mi u něho (u ní) vadí "všecko" (11,86%). V prvním případě je takto nedobře hodnoceno 61 rodičů a ve druhém případě 46 rodičů. Tyto odpovědi poněkud zeslabují shora celkem optimistické hodnocení vztahu k rodičům jako celku. Zdá se, že zhruba 15% dospívajících vnímá alespoň jednoho z rodičů paušálně (jaksi bezvýhradně) negativně, tzv. ho (ji) "vůbec neberou". Dalo by se hovořit o ztrátě kreditu v očích vlastního dítěte.

Jsme poněkud opatrní i v přeceňování jednoznačně pozitivního hodnocení ("nic" mi nevadí, resp. oceňuji "všecko"), neboť tento způsob odpovědi mohl být pro mnohé respondenty "nejpohodlnější". (V omezenější míře by to mohlo platit i v případech paušálně negativního hodnocení.) Na druhou stranu konstatování, že každý čtvrtý rodič je "brán" svým potomkem bez výhrad, je jistě povzbudivé.

Zatímco výčet oceněníhodných vlastností byl poměrně chudý (výraznější odlišnost: u otců uváděná pracovitost). Výčet vlastností, které "vadí" je podstatně pestřejší a převažují takové, které navozují napjaté "nervózní" rodinné klima. (U matek "očekávaná" náladovost a nervozita stejně jako u otců. U těch se přidává ještě agresivita a hádavost.) Na druhém místě se mezi vlastnostmi (resp. projevy), které nejvíce "vadí" objevují různé varianty nezájmu o rodinu apod.

Ad 4) Naši dospívající se daleko lépe orientují v tom, čím svoje rodiče zraňují, "naštvou", rozzlobí než v tom, čím jim udělají radost. Dokážou být k sobě poměrně kritičtí a dokonce můžeme považovat za pozitivní signál to, že na prvním místě se jednoznačně objevuje položka s mravním podtextem: nedodržení slova (a na 4. místě pak položka se značným významovým překryvem - lež).

Podrobněji se zastavme u těch projevů, o nichž se dospívající domnívají, že dělají jejich rodičům radost. Bezkonkurenčně na první pozici figurují dobré známky, výsledky ve škole. Na druhé pozici stále s poměrně velkým náskokem pomoc v domácnosti (jakoby nepřímo respondenti "popsali" jakýsi prázkačnický model hodného dítěte - dobře se učít a doma pomáhat). Z jiného soudku je třetí položka: radost dělám tím, že jsem -*pouze*- doma. Této položce je možno rozumět především dvojnásobem: nejsem-li doma pak je to spojeno s určitým rizikem, které znepokojuje rodiče ("strach" o dítě v širším slova smyslu) a nebo zde sehrála svoji roli skutečnost, že většina respondentů byla v době "vyplňování" dotazníku ubytována na internátě a tudíž se jejich přítomnost doma stala vzácnější (a pro rodiče tedy "radostnější").

Za projev jisté sociální zralosti považujeme skutečnost, že 35 respondentů si uvědomuje možnost potěšit (udělat radost) své rodiče komunikací s nimi. Vedle "dárků" maminkám (viz výše), je tato položka jediná, která má v sobě prvek aktivity, vlastního vkladu, úsilí udělat radost druhému (v našem případě rodičům). Není tedy pouze "vedlejší" produktem jiné činnosti, která by měla být primárně ve vlastním zájmu dospívajících samých (např. získání dobrých známek ve škole). Obdobně bez vlastního vkladu je "dělání radosti" prostě tím, že pubertálně "egocentricky" jsem.

Ad 5) Komparace výsledků J. Prchala z výzkumu uskutečněného před zmíněnými bezmála třiceti lety s našimi zjištěnými nepřinesla zásadní odlišnosti. Nicméně v případě zkoumání důvodů mezigeneračního nesouladu, tehdejší dospívající zřejmě naráželi na menší pochopení u svých rodičů z hlediska módy, módních výstřelků a vůbec "novot". Naopak současní dospívající - vedle obecně vyjádřeného názorového nesouladu - vidí příčinu neshod ve velmi konkrétních situacích spíše spojených s tím, že nenaplnují očekávání svých rodičů (výsledek ve škole - viz výše ad 5).

K jistému posunu došlo i v otázce předpokladů mezigeneračního porozumění. Tehdy: vzájemná důvěra, otevřenost, upřímnost, klidné vystupování rodičů. Nyní: jednoznačně na prvním místě spořádaná rodina, klid, pohoda atd. Jakoby současní dospívající implicitně vyjadřovali potřebu klidu, bezpečí, jistoty jako protiklad všudypřítomné nervozity a nejistoty, které jsou tak typické pro dnešní hektickou dobu a jsou zřejmě vnímány jako největší ohrožení vztahů mezi rodiči a dětmi.

Místo závěru moudře paradoxní citát 17leté dívky ilustrující nezpochybnitelný význam rodinného zakotvení po celou dobu dospívání: "Nenapadlo mě utíkat z domova, jelikož žádný nemám, kdybych měla domov, neměla bych důvod utíkat."

Literatura:

Cupalová, P.: K problematice dospívajících a jejich rodičů. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, 1996. (Nepubl. bak. práce.)

Prchal, J.: Vychováváme děti Praha: SPN, 1970.

AUTOR – KONTAKT:

PhDr. Pavel Vacek, Dr.,

Katedra pedagogiky a psychologie Pedagogické fakulty VŠP

Hradec Králové